

การเรียนการสอนด้านการผังเมืองในประเทศไทย:
ทักษะที่พึงประสงค์ของบัณฑิต และประเด็นการปรับตัวของหลักสูตร

Urban Planning Education in Thailand:
Preferred Skills of the Graduates and Issues on Curriculum daptation

รับบทความ 17/05/2021
แก้ไขบทความ 06/07/2021
ยอมรับบทความ 06/07/2021

เกวลี น้อยสันโดศ พรสวรรค์ วิเชียรประดิษฐ์
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Kaywalee Noisundod, Pornsan Vichienpradit

Department of Urban and Reginal Planning, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

Kaywaleeja@gmail.com, pornsan.v@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ เป็นการศึกษาทักษะที่พึงประสงค์ของบัณฑิต ปัจจัยขับเคลื่อนที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการเรียนการสอนด้านการผังเมืองในอนาคต การปรับตัวของหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการผังเมือง โดยมีวิธีวิจัย คือ การสัมภาษณ์ประธานหลักสูตร หรือผู้เกี่ยวข้องกับหลักสูตรที่มีการเรียนการสอนด้านการผังเมือง ในสถาบันการศึกษาที่มีการเรียนการสอนอยู่ในปัจจุบัน จากนั้นจึงนำข้อมูลมาประมวลผล วิเคราะห์ จัดลำดับ เรียงเรียง เพื่อสังเคราะห์เป็นแนวทางสำหรับการปรับรูปแบบการเรียนการสอนด้านการผังเมืองในอนาคตต่อไป

ผลการศึกษาพบว่า ทักษะที่พึงประสงค์ของบัณฑิตด้านการผังเมือง ได้แก่ 1) ทักษะการประยุกต์ความรู้จากทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติ 2) ทักษะการค้นคว้าหาความรู้ใหม่อยู่เสมอ 3) ทักษะทางวิชาการ และทักษะการสังเคราะห์องค์ความรู้ผ่านกระบวนการทำงานจริง 4) ทักษะเจรจาและการพูด 5) ทักษะการทำงานเป็นทีมและการประสานงาน 6) ทักษะการจัดการข้อมูล และ 7) ทักษะทางด้านการคิด และทักษะการสื่อสารสาธารณะ สำหรับปัจจัยขับเคลื่อนที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการเรียนการสอนผังเมืองในอนาคต ส่วนใหญ่เป็นปัจจัยด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยมีปัจจัยแวดล้อมคือ วิถีชีวิตดิจิทัล การพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐ และการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น และท้ายสุด ประเด็นในการปรับตัวของหลักสูตรด้านการผังเมืองในอนาคต ได้แก่ 1) การปรับการเรียนการสอนปัจจุบันให้เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong learning) 2) การยึดมั่นในหลักการของการผังเมือง 3) การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นเป้าหมายสำคัญ 4) การเตรียมความพร้อมเพื่อการปรับเนื้อหาบนความไม่แน่นอน 5) ปรับหลักสูตรให้ตอบโจทย์กับความต้องการของตลาดวิชาชีพมากขึ้น และ 6) การสร้างเครือข่าย

วิชาชีพด้านการผังเมือง เป็นวิชาชีพที่ข้องเกี่ยวกับหลายภาคส่วนของสังคม การเรียนการสอนด้านการผังเมืองในอนาคตที่อยู่ในทิศทางของการเรียนรู้ตลอดชีวิต จึงควรส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทัศนคติในการค้นคว้าหาความรู้ใหม่และเปิดกว้าง ซึ่งจะทำให้บุคลากรด้านการผังเมืองสามารถเพิ่มพูนความรู้ได้ตามต้องการ ในขณะเดียวกันก็จะเป็นการเปิดกว้างสู่สังคมเพื่อสร้างความเข้าใจต่อศาสตร์ของการผังเมืองให้แพร่หลายยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: การเรียนการสอนด้านการผังเมือง นักผังเมือง สถาปนิกผังเมือง ทักษะที่พึงประสงค์ การปรับตัวของหลักสูตร

Abstract

This article is a study to clarify preferred skills of the graduates, driven factors that will affect changes on urban planning education, and points for curriculum adaptation in the future. The research methodology is to interview the chairmen or the relevant persons of all active urban-planning-related courses in all higher educational institutions in Thailand. Then, collected data is processed and analyzed, sorted, and classified to suggest guidelines of courses' curriculum adaptation for the future.

It is found that preferred skills of the urban-planning-related graduates are as follows; 1) ability to adapt theories to practice, 2) skill to always learn new things, 3) academic and knowledge synthesis skill in practical exercise, 4) negotiation and speaking skills, 5) teamwork and cooperation, 6) data management skill, and 7) critical thinking and public communication skills. Then, driven factors affect changes on urban planning education in the future are mostly social and environmental factors, and the other remarkable factors are, Digital Lifestyle, Public Administration Development, and Decentralization of Administrative Power. At last, points for urban-planning-related curriculum adaptation are; 1) Shifting existing education to lifelong learning, 2) Adhering to the principles of urban planning, 3) Setting sustainable development as the ultimate goal, 4) Preparing for uncertainty, and 5) Networking.

Urban planning is a profession which is involved with several sectors in the society. Hence, lifelong learning oriented future urban planning education should encourage students to be open-mind and enthusiastic in acquiring new knowledge. Therefore, the future education should enable urban-planning-related personnel to brush up their skill whenever they want, and should make ordinary people in the society have better understanding in urban planning issues.

Keywords: *Urban Planning Education, Urban Planner, Urban Designer, Preferred Skill, Curriculum Adaptation*

บทนำ

การพัฒนาเมืองต้องอาศัยองค์ความรู้และความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง เนื่องจากเมืองมีสภาพการตั้งถิ่นฐานและปัญหาที่เฉพาะเจาะจง สภาพเศรษฐกิจและการใช้ชีวิตประจำวันแตกต่างกัน ปัจจุบันมีมหาวิทยาลัยกว่า 100 แห่งทั่วโลก (QS TOP UNIVERSITY, 2021) ที่เปิดหลักสูตรเกี่ยวกับการผังเมือง เป็นแหล่งผลิตบัณฑิต ผู้ประกอบวิชาชีพ นักวิชาการ และนักวิจัยที่ทำหน้าที่วางแผนเพื่อรองรับการเติบโตของเมืองในอนาคต รวมถึงศึกษาแนวโน้มของการผังเมืองในอนาคต เช่น การวางแผนเพื่อให้เมืองและอาคารสามารถรองรับภัยพิบัติ การวางแผนที่คำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ (Climate Change) เป็นต้น

ศาสตร์ด้านการผังเมืองได้เริ่มเข้าสู่แวดลอมสังคมไทยมาตั้งแต่ พ.ศ. 2500 ตามเอกสารข้อตกลงและสัญญาของกระทรวงศึกษาธิการที่องค์การบริหารวิเทศกิจสหรัฐอเมริกา (USOM) จัดหลักสูตรการวางแผนเมืองให้กับนักศึกษาชาวไทย ซึ่งเป็นการร่วมงานกับบริษัทลิทฟิลด์ (Litchfield Whiting Bowne & Associates) ที่ได้รับการจัดจ้างโดยกระทรวงมหาดไทยเข้ามาวางแผนผังนครหลวง 2533¹ ด้วยความประสงค์ของนายพันเอก หลวงพรหมโยธี (มังกร พรหมโยธี) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในขณะนั้น ซึ่งเห็นว่าเพื่อความต่อเนื่องของกิจการทางด้านการวางแผนผังเมือง คนไทยควรมีพัฒนาบุคลากรในการดูแลเรื่องนี้ การเรียนการสอนด้านการผังเมืองของประเทศไทยเกิดขึ้นครั้งแรกที่คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ในระดับปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง พ.ศ. 2517 ต่อมาคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้จัดตั้งภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง และเปิดการเรียนการสอนหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิตใน พ.ศ. 2519 และในระยะเวลาต่อมาสถาบันการศึกษาอื่น ๆ ก็ได้จัดให้มีการเรียนการสอนหลักสูตรด้านการผังเมืองเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เพื่อผลิตบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในด้านการผังเมือง และหลายสถาบันได้ขยายหลักสูตรจากระดับปริญญาโทบัณฑิต โดยเพิ่มระดับปริญญาบัณฑิตและปริญญาดุษฎีบัณฑิตสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน (ปานปัน, 2558)

ด้วยจำนวนหลักสูตรที่มีมากขึ้นตลอดระยะเวลากว่า 40 ปีที่ผ่านมา ทำให้การเรียนการสอนด้านการผังเมืองน่าจะมี ความหลากหลายแตกต่างกันไปตามสถาบันที่จัดการเรียนการสอน งานวิจัยนี้ใช้การสัมภาษณ์ประธานหลักสูตรหรือผู้เกี่ยวข้องกับหลักสูตรที่มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับการผังเมืองในปัจจุบันเป็นเครื่องมือหลักในการศึกษา โดยทำการสอบถามถึงทักษะที่พึงประสงค์ของบัณฑิตที่เป็นเป้าหมายหลักของการผลิตบุคลากรวิชาชีพของแต่ละหลักสูตร รวมถึงได้รวบรวมปัจจัยขับเคลื่อนที่อาจส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการเรียนการสอนด้านการผังเมืองในอนาคต และแนวทางการปรับตัวของการเรียนการสอนด้านการผังเมืองในประเทศไทย เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่จะนำไปสู่การผลิตบุคลากรด้านการผังเมืองที่ดีและมีคุณภาพสู่สังคมต่อไป

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ดังนี้

- 1) ศึกษาทักษะที่พึงประสงค์ของบัณฑิตที่จะสำเร็จการศึกษาไปเป็นบุคลากรวิชาชีพด้านการผังเมือง
- 2) วิเคราะห์ปัจจัยขับเคลื่อนที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการเรียนการสอนด้านการผังเมืองในอนาคต
- 3) วิเคราะห์การปรับตัวของหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการผังเมือง

¹ ผังนครหลวง 2533 (Greater Bangkok Plan 2533) หรือ ผังลิทฟิลด์ (Litchfield) เป็นรายการการศึกษาเพื่อการวางแผนเมืองสำหรับพื้นที่กรุงเทพมหานคร ที่ใช้เป็นต้นแบบในการวางแผนและจัดทำผังเมืองรวมจนถึงปัจจุบัน

ระเบียบวิธีวิจัย

- 1) การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ประธานหลักสูตรหรือผู้เกี่ยวข้องกับหลักสูตรที่มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับการผังเมืองในสถาบันการศึกษาที่มีการเรียนการสอนอยู่ในปัจจุบัน โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เนื่องจากต้องการทราบความเห็นของผู้จัดการเรียนการสอนด้านการผังเมืองและรวบรวมข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเรียนการสอนด้านการผังเมืองในอนาคต โดยมีประเด็นการสัมภาษณ์ ได้แก่ ทักษะที่พึงประสงค์ของบัณฑิต ปัจจัยขับเคลื่อนที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการเรียนการสอนด้านการผังเมืองในอนาคต และการปรับตัวของหลักสูตรในอนาคต
- 2) การประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดจากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นและข้อมูลจากการสัมภาษณ์ มาจัดลำดับ เรียงเรียง จัดแบ่งประเภทข้อมูล และตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูล เพื่อนำเสนอในรูปแบบการเขียนบรรยายเชิงพรรณนา (Descriptive Data) เช่น สัดส่วน ค่าเฉลี่ย และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการศึกษา

ในปัจจุบันมีสถาบันที่เปิดการเรียนการสอนด้านการผังเมืองอยู่ทั้งสิ้น 9 สถาบัน ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และมหาวิทยาลัยมหาสารคาม มีหลักสูตรรวมทั้งสิ้น 18 หลักสูตร แบ่งเป็นระดับต่าง ๆ ดังนี้ หลักสูตรปริญญาบัณฑิต 7 หลักสูตร หลักสูตรบัณฑิตศึกษา 9 หลักสูตร และหลักสูตรดุษฎีบัณฑิต 2 หลักสูตร ทั้งนี้ ในอดีตมีสถาบันที่เคยมีหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการผังเมือง แต่ได้ปิดหลักสูตรไปแล้ว 2 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (หลักสูตรการวางผังเมืองและสภาพแวดล้อมมหาดิน) และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี (หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาการจัดการผังเมือง)

จากการสัมภาษณ์ประธานหลักสูตรด้านการผังเมืองในสถาบันการศึกษาและผู้เชี่ยวชาญด้านผังเมืองหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้ง 14 คน (ตาราง 1) ระหว่างวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2564 ถึง วันที่ 24 มีนาคม พ.ศ.2564 สามารถสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง 3 ข้อได้ดังนี้

ทักษะที่พึงประสงค์ของบัณฑิต

จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างโดยใช้คำถามปลายเปิดถึงทักษะที่พึงประสงค์ของบัณฑิตซึ่งสำเร็จการศึกษาออกไปประกอบวิชาชีพด้านการผังเมือง สามารถสรุปทักษะที่พึงประสงค์ของบัณฑิตด้านการผังเมืองได้ดังต่อไปนี้

- 1) **ทักษะการประยุกต์ความรู้จากทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติ** บุคลากรด้านการผังเมืองต้องมีการประยุกต์องค์ความรู้การปรับตัว แก้ไขปัญหา และมีความยืดหยุ่นที่จะทำงานด้านการผังเมืองเป็นงานจับต้องได้ไม่เพียงแต่อยู่ในตำรา
- 2) **ทักษะการค้นคว้าหาความรู้ใหม่อยู่เสมอ** บุคลากรด้านการผังเมืองต้องมีความกระตือรือร้นในการค้นคว้าข้อมูล และองค์ความรู้ใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาตนเอง มีการรวบรวมข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์ และจัดระเบียบ บูรณาการข้อมูลร่วมกันด้วยความสมดุล
- 3) **ทักษะทางวิชาการ และทักษะการสังเคราะห์องค์ความรู้ผ่านกระบวนการทำงานจริง** บุคลากรด้านการผังเมืองต้องเน้นการอ่านผลงานทางวิชาการเพื่อเพิ่มพูนความรู้ นำไปสู่การเขียนงานเชิงวิชาการได้อย่างมีคุณภาพ มีความคุ้นเคยของการใช้ภาษา การหาความรู้เพิ่มเติมจากบทความวิชาการที่ทันสมัย เรียนรู้ช่องว่างและสามารถนำมาปรับใช้ได้ นอกจากนั้นควรให้ความสำคัญกับการทำงานจริงร่วมกับชุมชนและหน่วยงานภาครัฐทั้งส่วนกลางและระดับท้องถิ่น โดยจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจว่าหากวางแผนไม่ดีจะส่งผลกระทบต่อชุมชน งานที่ทำส่งผลดีหรือผลเสียอย่างไรกับชุมชน

ตาราง 1 สรุปข้อมูลการสัมภาษณ์ ที่มา: รวบรวมโดยผู้วิจัย

ลำดับ	ตำแหน่ง	หลักสูตรด้านการผังเมืองในสถาบันการศึกษา	สถาบัน
1	หัวหน้าภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง	- หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมผังเมือง	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
		- หลักสูตรการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนผังและออกแบบเมือง	
		- หลักสูตรการวางแผนภาคและเมืองดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนผังและออกแบบเมือง	
2	ประธานหลักสูตรการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหาบัณฑิต	หลักสูตรการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหาบัณฑิต	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
3	ประธานหลักสูตรสถาปัตยกรรมมหาบัณฑิต สาขาวิชาการออกแบบชุมชนเมือง /หัวหน้าภาควิชาการออกแบบและวางแผนผังชุมชนเมือง	หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการออกแบบชุมชนเมือง	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
4	ประธานหลักสูตรการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต	หลักสูตรการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม	คณะสถาปัตยกรรม ศิลปะและ การออกแบบ สถาบันเทคโนโลยีพระจอม เกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
5	หัวหน้าหลักสูตรเทคโนโลยีบัณฑิต สาขาวิชาการผังเมือง	หลักสูตรเทคโนโลยีบัณฑิต สาขาวิชาการผังเมือง	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย
6	ประธานหลักสูตรการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนผังเมืองและสภาพแวดล้อม	หลักสูตรการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนผังเมืองและสภาพแวดล้อม	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และ การออกแบบสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยแม่โจ้
7	อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมผังเมือง	หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมผังเมือง	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล รัตนโกสินทร์
8	ประธานหลักสูตรการออกแบบพัฒนาชุมชนเมืองบัณฑิต (หลักสูตรนานาชาติ)	- หลักสูตรการออกแบบพัฒนาชุมชนเมืองบัณฑิต	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และ การผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
		- หลักสูตรการออกแบบพัฒนาชุมชนเมืองมหาบัณฑิต	
9	ประธานสาขาวิชาการผังเมือง	- หลักสูตรการผังเมืองบัณฑิต	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และ การผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
		- หลักสูตรการผังเมืองมหาบัณฑิต	
10	รองคณบดีฝ่ายวิชาการ วิจัยและการต่างประเทศ	หลักสูตรเทคโนโลยีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเมืองและโครงสร้างพื้นฐาน	วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น
11	ประธานหลักสูตรการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต	หลักสูตรการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
12	คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์	หลักสูตร ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยบูรณาการเพื่อการออกแบบสร้างสรรค์ การออกแบบสถาปัตยกรรม และวางแผนภาคและเมือง	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
13	ประธานหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม	หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ผังเมืองและ นฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
14	ประธานหลักสูตรสาขาสถาปัตยกรรมผังเมือง	หลักสูตรสาขาสถาปัตยกรรมผังเมือง	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและ นฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

4) ทักษะการเจรจาและการพูด การเจรจาต่อรองระหว่างผู้มีส่วนได้เสียเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้เกิดคุณค่าและประโยชน์ยิ่งขึ้นกับสังคม ทำให้บุคลากรด้านการผังเมืองต้องพิจารณาว่าคนส่วนใหญ่ได้รับประโยชน์อะไร โดยเฉพาะการทำงานกับท้องถิ่นและชุมชนเมือง นอกจากนี้ บุคลากรด้านการผังเมืองควรตัดสินใจ ต้องสามารถสื่อสารกับชุมชนและชาวบ้านได้ด้วยภาษาที่เข้าใจได้ง่าย

5) ทักษะการทำงานเป็นทีมและการประสานงาน เนื่องจากงานด้านการผังเมืองต้องติดต่อประสานงานและทำงานร่วมกับผู้อื่นจำนวนมาก การทำงานเป็นทีมและการประสานงานจึงเป็นทักษะที่สำคัญ เพราะการวางผังเมืองไม่สามารถดำเนินการได้โดยคนเพียงคนเดียว

6) ทักษะการจัดการข้อมูล บุคลากรด้านการผังเมืองในปัจจุบันต้องใส่ใจในการติดตามเทคโนโลยีดิจิทัล และต้องมีทักษะในการจัดการข้อมูล และควรสนับสนุนให้มีการแชร์ข้อมูลให้ผู้มีส่วนได้เสียทุกกลุ่มสามารถเรียกใช้งานข้อมูลได้ เพื่อเอื้อต่อการพัฒนาเมืองให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่การวางแผนบริหารจัดการเมือง

7) ทักษะทางด้านการคิด และทักษะการสื่อสารสาธารณะ บุคลากรด้านการผังเมืองต้องมีกระบวนการของการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking Process) วิเคราะห์เมืองได้อย่างมีความน่าเชื่อถือและมีทฤษฎีประกอบ มีการคิดเชิงวิจักษ์ญาณ (Critical Thinking) มีความสามารถในการคิดอย่างถี่ถ้วน มีกระบวนการความคิดในเชิงวางแผนและมีเหตุผล มีกระบวนการคิดในเรื่องของสุนทรียศาสตร์ สามารถประยุกต์ใช้ภาษาทางด้านกราฟิกในการสื่อสาร สามารถสรุปย่อข้อมูลเพื่อนำเสนอให้มีความกระชับและชัดเจนได้

จากผลการสัมภาษณ์ข้างต้น สามารถวิเคราะห์ได้ว่า ทักษะที่จำเป็นสำหรับบุคลากรด้านการผังเมือง ประกอบด้วย ทักษะที่เกี่ยวข้องกับการแสวงหาและการจัดการองค์ความรู้ กล่าวคือ ทักษะในข้อ 1 ถึงข้อ 3 และทักษะที่เกี่ยวข้องกับการทำงานในวิชาชีพ (Soft skills) กล่าวคือ ทักษะในข้อ 4 ถึงข้อ 7 ซึ่งทักษะทั้งสองกลุ่มนี้ล้วนแล้วแต่มีความสำคัญทั้งสิ้น ซึ่งจำเป็นต้องเรียนรู้และฝึกฝนในระยะเวลาของหลักสูตร

นอกเหนือจากทักษะต่าง ๆ ข้างต้นแล้ว อีกคุณสมบัติหนึ่งที่พึงประสงค์ของบุคลากรด้านการผังเมือง ที่สรุปได้จากการสัมภาษณ์ คือ การมีจริยธรรมและคุณธรรม ซึ่งจะช่วยสร้างความเป็นธรรมในการพัฒนาโครงการ นำไปสู่ธรรมาภิบาลความโปร่งใส และลดการทุจริตคอร์รัปชัน

ปัจจัยขับเคลื่อนที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการเรียนการสอนผังเมืองในอนาคต

ในส่วนนี้ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยใช้แบบประเมินปัจจัยที่มีผลต่อทิศทางการเรียนการสอนด้านการผังเมืองในอนาคต โดยพัฒนาจากแนวโน้มและทิศทางการเปลี่ยนแปลงปัจจัยในระดับสากล² และสถานการณ์หรือนโยบายที่สำคัญในประเทศไทย³ โดยให้ผู้สัมภาษณ์ประเมินระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนการสอน ซึ่งอาจจะเป็นความท้าทายหรือโอกาสที่น่าจะเข้ามามีส่วนขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเรียนการสอนผังเมืองในอนาคตแบ่งเป็น 5 ระดับ แบบ likert scale⁴ จากนั้นเอามาหาค่าเฉลี่ยเพื่อสรุปผลว่าปัจจัยใดมีผลกระทบมากหรือน้อย โดยสามารถสรุปผลได้ดังต่อไปนี้

ระดับปัจจัยที่มีผลต่อทิศทางการเรียนการสอนด้านการผังเมืองในอนาคต แบ่งพิจารณาเป็น ปัจจัยในระดับสากล และสถานการณ์หรือนโยบายที่สำคัญในประเทศไทย (ตาราง 2) โดยปัจจัยในระดับสากล แบ่งเป็น 5 ด้าน ได้แก่ สังคม เทคโนโลยี สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และการเมือง ซึ่งปัจจัยที่มีความโดดเด่นและมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการเรียนการสอนผังเมืองในอนาคตในระดับมากที่สุด ได้แก่ การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น และพื้นที่สาธารณะ (ด้านการเมือง) วิถีชีวิตดิจิทัล และ

² Cities Alive : 100 issues shaping future cities, Arup University.

³ ยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี

⁴ likert scale คือการใช้ผู้ตอบแบบสอบถามเลือกแสดงความคิดเห็นจากระดับความพึงพอใจด้วย 5 ระดับใช้เกณฑ์การแปลความหมายดังนี้ 1.00 – 1.80 มีผลน้อยที่สุด 1.81 – 2.60 มีผลน้อย 2.61 – 3.40 มีผลปานกลาง 3.41 – 4.20 มีผลมาก และ 4.21 – 5.00 มีผลมากที่สุด

วิถีแห่งความยั่งยืน (ด้านสังคม) โครงสร้างพื้นฐานสีเขียว และการบริหารจัดการเมืองเพื่อป้องกันภัยพิบัติ (ด้านสิ่งแวดล้อม) และ การรับมือและฟื้นตัวของเมือง (ด้านเศรษฐกิจ) ตามลำดับ

สำหรับสถานการณ์หรือนโยบายที่สำคัญในประเทศไทย ที่เป็นปัจจัยที่มีความโดดเด่นและมีผลต่อการเปลี่ยนแปลง การเรียนการสอนผังเมืองในอนาคตในระดับมากที่สุด ได้แก่ การเตรียมพร้อมเข้าสู่สังคมสูงอายุ การบริหารจัดการและฟื้นฟู สภาพแวดล้อม การบริหารจัดการน้ำและป้องกันอุทกภัย การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การบริโภคที่เป็น มิตรต่อสิ่งแวดล้อม การพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การลดความเหลื่อมล้ำและสร้าง ความเป็นธรรมในสังคม ตามลำดับ

ตาราง 2 ตารางแสดงปัจจัยที่มีผลต่อทิศทางการเรียนการสอนด้านการผังเมืองในอนาคต ที่มา: ผู้วิจัย

สถานการณ์หรือการเปลี่ยนแปลงระดับสากล					
1. สังคม (Social)			2. เทคโนโลยี (Technological)		
การเพิ่มจำนวนประชากร (Population growth)	3.79	มีผลมาก	ระบบอัตโนมัติ (Automation)	3.50	มีผลมาก
การย้ายถิ่นฐานสู่เมือง (Urban migration)	3.79	มีผลมาก	อินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง (Internet of things)	4.07	มีผลมาก
การทำงานโดยไม่มีติดสถานที่ (Mobile working)	4.07	มีผลมาก	ระบบตรวจจับและข้อมูล (Sensors and data)	3.43	มีผลมาก
ความเหลื่อมล้ำ (Inequality)	3.86	มีผลมาก	โครงสร้างพื้นฐานอัจฉริยะ (Smart infrastructure)	3.93	มีผลมาก
สาธารณสุข (Public health)	3.57	มีผลมาก	ระบบขนส่งอัจฉริยะ (Intelligent transport systems)	4.00	มีผลมาก
วิถีชีวิตดิจิทัล (Digital lifestyle)	4.29	มีผลมากที่สุด	การเชื่อมต่อข้อมูล (Data connectivity)	3.86	มีผลมาก
ชนชั้นกลางทั่วโลก (Global middle class)	3.14	มีผลน้อย	การบูรณาการของระบบเทคโนโลยี (System integration)	4.07	มีผลมาก
สุขภาวะ (Wellbeing)	4.14	มีผลมาก	อาคารอัจฉริยะ (Intelligent buildings)	3.43	มีผลมาก
วิถีแห่งความยั่งยืน (Sustainable behaviours)	4.43	มีผลมากที่สุด	ความมั่นคงปลอดภัยทางไซเบอร์ (Cyber security)	3.29	มีผลน้อย
การอยู่อาศัย (Housing)	3.93	มีผลมาก			
3. สิ่งแวดล้อม (Environmental)			4. เศรษฐกิจ (Economic)		
คุณภาพอากาศ (Air quality)	4.07	มีผลมาก	โครงสร้างพื้นฐานเสื่อมคุณภาพ (Aging infrastructure)	3.79	มีผลมาก
มลพิษด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental pollution)	4.14	มีผลมาก	การรับมือและฟื้นตัวของเมือง (City resilience)	4.21	มีผลมากที่สุด
โครงสร้างพื้นฐานสีเขียว (Green infrastructure)	4.29	มีผลมากที่สุด	ระบบเศรษฐกิจดิจิทัล (Digital economy)	3.86	มีผลมาก
การลดปริมาณของเสีย (Waste minimisation)	3.79	มีผลมาก	เศรษฐกิจแบบแบ่งปัน (Sharing economy)	3.64	มีผลมาก
ความมั่นคงทางอาหาร (Food security)	3.79	มีผลมาก	ระบบลอจิสติกส์เมือง (Urban logistics)	3.86	มีผลมาก
เกาะความร้อนในเมือง (Heat stress)	3.86	มีผลมาก	การเติบโตของเศรษฐกิจ (Economic growth)	3.86	มีผลมาก
การกระจายตัวของเมือง (Urban sprawl)	3.86	มีผลมาก			
การบริหารจัดการเมืองเพื่อป้องกันภัยพิบัติ (Emerging Disease)	4.29	มีผลมากที่สุด	สถานการณ์/นโยบายที่สำคัญในประเทศไทย		
5. การเมือง (Political)			การบริหารจัดการและฟื้นฟูสภาพแวดล้อม	4.43	มีผลมากที่สุด
การเมืองระดับโลก (Global politics)	3.14	มีผลน้อย	การเพิ่มผลิตภาพการผลิตและพัฒนานวัตกรรม	3.93	มีผลมาก
สภาวะผู้นำ (Leadership)	3.64	มีผลมาก	การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์	4.29	มีผลมากที่สุด
การร่วมลงทุนระหว่างรัฐกับเอกชน (Public-Private partnerships)	3.71	มีผลมาก	การเตรียมพร้อมเข้าสู่สังคมสูงอายุ	4.50	มีผลมากที่สุด
จิตสำนึกส่วนรวม (Collective consciousness)	4.07	มีผลมาก	การลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเป็นธรรมในสังคม	4.21	มีผลมากที่สุด
มติมหาชน (Public opinion)	3.64	มีผลมาก	การบริหารจัดการน้ำและป้องกันอุทกภัย	4.36	มีผลมากที่สุด
การอุดหนุนจากภาครัฐ (Subsidies)	4.14	มีผลมาก	การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ	4.36	มีผลมากที่สุด
การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น (Devolution)	4.57	มีผลมากที่สุด	การบริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม	4.29	มีผลมากที่สุด
พื้นที่สาธารณะ (Public space)	4.43	มีผลมากที่สุด	การพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ	4.29	มีผลมากที่สุด

ในด้านสังคม ประเด็นวิถีชีวิตดิจิทัล และวิถีแห่งความยั่งยืน ถูกระบุให้เป็นปัจจัยสำคัญในระดับสากล และการพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์ การเตรียมพร้อมเข้าสู่สังคมสูงอายุ และการลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเป็นธรรมในสังคม ถูกระบุให้

เป็นสถานการณ์/นโยบายที่สำคัญในประเทศไทย ซึ่งแสดงให้เห็นความจำเป็นที่ต้องเตรียมความพร้อมในการผลิตนักผังเมืองที่สามารถตอบโจทย์ทางสังคมเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นแล้วหรือกำลังจะเกิดขึ้นในเมืองในประเทศไทย เช่น สังคมผู้สูงอายุ สังคมแห่งความเหลื่อมล้ำ และต้องมีวิสัยทัศน์ที่ไกลไปในอนาคตเพื่อทำงานในสภาพสังคมหรือค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น การเข้าสู่สังคมดิจิทัล หรือสังคมบนค่านิยมของความยั่งยืน เป็นต้น

ในด้านเทคโนโลยี ทั้งหมดถูกระบุให้เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนการสอนในระดับมาก ไม่มีประเด็นสำคัญที่โดดเด่น แต่ปฏิเสธไม่ได้เลยว่า ด้านเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือที่เชื่อมโยงกับปัจจัยด้านอื่น ๆ เช่น ระบบเศรษฐกิจดิจิทัล วิถีชีวิตดิจิทัล ล้วนมีความเชื่อมโยงกับการใช้เทคโนโลยีทั้งสิ้น จึงเป็นความท้าทายของนักผังเมืองในการนำเทคโนโลยีอนาคตมาเป็นเครื่องมือในการช่วยพัฒนาเมือง การแลกเปลี่ยนข้อมูล เชื่อมต่อองค์ความรู้กับสถาบัน องค์กร และชุมชน เปลี่ยนแปลงไปสู่การเรียนการสอนโดยใช้สื่อทางช่องทางออนไลน์ ทั้งบุคลากรและนักศึกษาต้องมีความตระหนักรู้ในเทคโนโลยีสมัยใหม่ รวมทั้งการติดตามข่าวสารการเปลี่ยนแปลงของโลกทำตัวเองให้ทันสมัยสู่การเปลี่ยนแปลง

ในด้านเศรษฐกิจ การรับมือและฟื้นตัวของเมือง ถูกระบุให้เป็นปัจจัยสำคัญในระดับสากล บุคลากรด้านการผังเมืองต้องสามารถทำงานเพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงและวิกฤติ ซึ่งในการออกแบบนั้นต้องสัมพันธ์กับบริบทของสังคมและบริบทเฉพาะของพื้นที่ ส่วนหนึ่งอาจเป็นทั้งการเข้าใจรักษาระบบนิเวศและพื้นที่ทางธรรมชาติเดิม ผสมผสานเข้ากับงานออกแบบความรู้ และนวัตกรรมร่วมสมัย ด้วยความสามารถของบุคคล ชุมชน องค์กร ธุรกิจหรือระบบภายในเมืองที่จะอยู่รอด อันนำไปสู่การเป็นเมืองและวิถีชีวิตที่มีความยืดหยุ่น (CITY CRACKER, 2020) ซึ่งเป็นพื้นฐานของการมีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ

ในด้านสิ่งแวดล้อม โครงสร้างพื้นฐานสีเขียว และการบริหารจัดการเมืองเพื่อป้องกันภัยพิบัติ การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ถูกระบุให้เป็นปัจจัยสำคัญในระดับสากล และการบริหารจัดการและฟื้นฟูสภาพแวดล้อม การบริหารจัดการน้ำและป้องกันอุทกภัย และการบริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ถูกระบุให้เป็นสถานการณ์/นโยบายที่สำคัญในประเทศไทย สอดคล้องกันทั่วโลกที่เล็งเห็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมสร้างกรอบความความร่วมมือถ่ายทอดไปสู่ แผนพัฒนาแห่งชาติ ยุทธชาติ กระทรวง กรม และมหาวิทยาลัย นำมาสู่การผลิตนักผังเมืองที่สามารถระดับความรุนแรงและสามารถแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ในการเมือง การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น และพื้นที่สาธารณะ ถูกระบุให้เป็นปัจจัยสำคัญในระดับสากล และการพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ ถูกระบุให้เป็นสถานการณ์/นโยบายที่สำคัญในประเทศไทย การพัฒนาทางด้านการผังเมืองที่ยังคงอยู่กำกับควบคุมดูแลโดยรัฐบาล การกระจายอำนาจควรให้อำนาจท้องถิ่นในการบริหารจัดการตนเอง อำนาจการวางแผนเมืองควรถูกกระจายออกไปให้ทุกคนได้ลงมือทำและร่วมกันประเมิน ท้ายที่สุดเมืองจะเป็นของทุกคน มีการกระจายอำนาจสู่ชุมชน นักผังเมืองควรส่งเสริมและเข้าใจการกระจายอำนาจควรให้อำนาจท้องถิ่นในการบริหารจัดการตนเอง ทั้งนี้ งานด้านการผังเมือง มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารงานภาครัฐเป็นอย่างมาก เนื่องจาก ภาครัฐเป็นองค์กรหลักในการขับเคลื่อนเมืองในมิติต่าง ๆ เช่น การเตรียมพร้อมเข้าสู่สังคมสูงอายุ การบริหารจัดการและฟื้นฟูสภาพแวดล้อม การบริหารจัดการน้ำและป้องกันอุทกภัย รวมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเป็นธรรมในสังคม ดังนั้นปัจจัยด้านการเมืองโดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเมืองท้องถิ่น จึงเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านการเรียนการสอนเป็นอย่างมาก

จากข้อเท็จจริงที่ได้จากแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างข้างต้น พบว่า สถานการณ์หรือนโยบายที่สำคัญในประเทศไทยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการเรียนการสอนผังเมืองในอนาคตในระดับมากที่สุดมีอยู่หลากหลายประเด็น โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับมิติทางสังคมที่มีผลต่อภาพการพัฒนาของประเทศ ได้แก่ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การเตรียมพร้อมเข้าสู่สังคมสูงอายุ และการลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเป็นธรรมในสังคม นอกจากนั้นก็มีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมอีกจำนวนหนึ่ง และยังมีประเด็นด้านการพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐเพิ่มเติมเข้ามาด้วย ในขณะที่ปัจจัยในระดับสากลส่วนใหญ่ที่ได้คะแนนในระดับมากที่สุด เป็นกลุ่มของประเด็นในมิติสิ่งแวดล้อมที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันในหลายด้าน ได้แก่ การรับมือและฟื้นตัวของเมือง การเพิ่มพื้นที่สาธารณะ และโครงสร้างพื้นฐานสีเขียว ซึ่งชี้ให้เห็นความสำคัญของการ

บริหารจัดการเมืองเพื่อป้องกันภัยพิบัติและการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งนำไปสู่วิถีแห่งความยั่งยืนที่เป็นเป้าหมายสูงสุด

นอกเหนือจากปัจจัยด้านสังคมและด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นกลุ่มก้อนใหญ่ของปัจจัยที่มีผลต่อทิศทางการเรียนการสอน การสอนที่อภิปรายไว้ข้างต้นแล้ว ยังมีปัจจัยที่ได้คะแนนสูงอื่น ๆ เช่น วิถีชีวิตดิจิทัลซึ่งถูกจำแนกเป็นปัจจัยด้านสังคม แต่มีความเกี่ยวข้องกับการผังเมืองทั้งในมิติของขับเคลื่อนเมืองด้วยเทคโนโลยี และการเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้ชีวิตของคนเมืองในอนาคต และการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นซึ่งเป็นปัจจัยด้านการเมือง ที่น่าจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นวงกว้าง จากเดิมที่ความเจริญและการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานกระจุกตัวในพื้นที่ภาคมหานครเพียงอย่างเดียว ก็จะกระจายสู่เมืองในภูมิภาคมากขึ้น รวมถึงอาจเชื่อมโยงไปถึงการจัดการตนเองของแต่ละท้องถิ่นต่อไป จึงนับได้ว่าทั้งสองปัจจัยเป็นบริบทในระดับสากลที่มีผลมากต่อประเทศไทย ในด้านการเรียนการสอนที่ต้องผลิตบุคลากรเพื่อให้สามารถตอบโจทย์ของสังคมไทยในอนาคต

การปรับตัวของหลักสูตรด้านการผังเมืองในอนาคต

จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยใช้คำถามปลายเปิดถามถึงการปรับตัวของหลักสูตรเพื่อการเรียนการสอนด้านการผังเมืองในอนาคต สามารถสรุปประเด็นต่าง ๆ ที่พบได้ดังต่อไปนี้

1) การปรับการเรียนการสอนให้เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong learning) โดยปรับให้เรื่องผังเมืองให้เป็นศาสตร์ที่เป็นสากลของประชากรโลก มีการบูรณาการความรู้และแบ่งปันข้อมูลอย่างไร้พรมแดน (Knowledge Sharing Platform) ให้ผู้ศึกษาสามารถใช้ข้อมูลอย่างอิสระเพื่อผลิตหรือสร้างประโยชน์ เปิดโอกาสประชาชนทั่วไปและสาขาวิชาอื่นที่สนใจการเรียนรู้เรื่องเมือง ได้เข้าใจผลิตภัณฑ์ของเมือง ร่วมผลิตนโยบายการวางผัง เครื่องมือ และสร้างแรงบันดาลใจใหม่ ๆ

2) การยึดมั่นในหลักการของการผังเมือง หลักการของการผังเมืองเบื้องต้นตั้งแต่ในอดีตมา ต้องการสร้างความน่าอยู่ สร้างสภาวะทางสังคมและเศรษฐกิจให้เอื้อต่อคนในพื้นที่เมือง จึงต้องยึดหลักเกณฑ์นี้ให้ชัดเจนเพื่อให้ตอบเป้าหมายเชิงวิชาการ ที่ต้องการให้เกิดความเข้าใจของสังคม ให้เห็นภาพเศรษฐกิจของโลกที่เชื่อมโยงสู่ท้องถิ่นและชุมชน ต้องทำให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์แยกแยะปัญหาได้อย่างลึกซึ้งและเหมาะสม

3) การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นเป้าหมายสำคัญ ในการวางผังและออกแบบเมือง มีประเด็นในกรอบของการพัฒนาอย่างยั่งยืนหลายประการ เช่น พลังงานที่ต้องมีการบริหารจัดการให้เกิดคุณภาพสูงสุด สิ่งแวดล้อมที่ต้องมีการส่งเสริมและรักษาเพื่อคนรุ่นหลัง คุณภาพชีวิตซึ่งหมายถึงการออกแบบเพื่อคนทั้งมวล (Universal Design) และการส่งเสริมสุขภาพของคนเมือง

4) การเตรียมความพร้อมเพื่อการปรับเนื้อหาบนความไม่แน่นอน การเรียนการสอนด้านการผังเมืองต้องคำนึงถึงเรื่องพื้นฐานที่ต้องเรียนรู้ ได้แก่ ความต้องการและพฤติกรรมมนุษย์ในอนาคต การตั้งถิ่นฐาน รูปแบบคมนาคมขนส่ง และผลกระทบของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้น ซึ่งโลกในปัจจุบันมีพลวัตในการเปลี่ยนแปลงสูง ทำให้ต้องมีการเตรียมความพร้อมสำหรับการปรับปรุงเนื้อหาให้ตอบรับกับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอยู่เสมอ

5) การปรับหลักสูตรให้ตอบโจทย์กับความต้องการของตลาดวิชาชีพมากขึ้น มี 2 แนวทาง ได้แก่ (1) เพิ่มเต็มรายวิชา หรือเน้นวิชาที่สนับสนุนให้สามารถทำงาน มีปฏิสัมพันธ์กับความเข้าใจของการทำงาน (2) เน้นประสบการณ์ที่ผสมผสานกับการทำงานเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะได้จริง นอกจากนี้ควรเพิ่มบทบาทอย่างอื่นของหลักสูตร นอกเหนือการสอนและการวิจัย เน้นให้อาจารย์พูดคุยกับนักศึกษามากขึ้น ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะทางผังเมืองติดตัวผ่านกระบวนการเรียนรู้

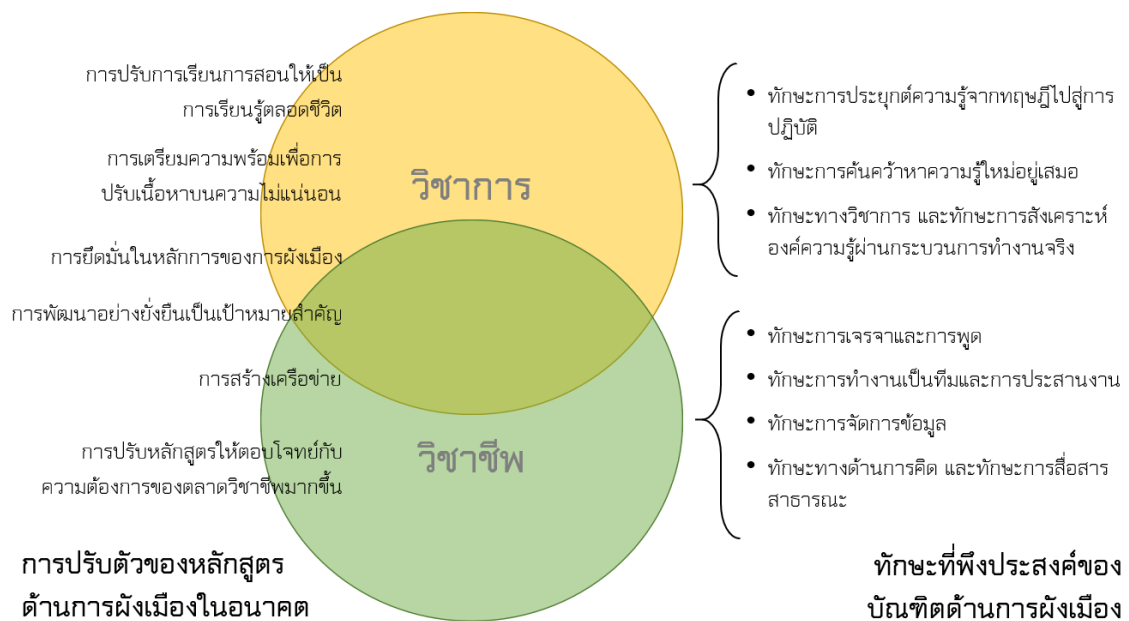
6) การสร้างเครือข่าย การสร้างพันธมิตร และเครือข่ายเชื่อมโยงระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด ระดับนานาชาติ การส่งและรับนักศึกษาแลกเปลี่ยนเพื่อให้หลักสูตรเป็นประตูโลกกว้างเพื่อแชร์ข้อมูลสู่ระดับนานาชาติ การเปิดกว้างทางความคิด ความหลากหลายในการผสมผสานเทคนิควิธี นวัตกรรมในกระบวนการ ซึ่งนำไปสู่นวัตกรรมด้านเมืองซึ่งอาจเป็นผลลัพธ์หรือเป็นเครื่องมือที่ช่วยในการออกแบบและวางผังเมือง

จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกดังกล่าวสามารถสรุปเนื้อหาได้เป็นสองส่วนใหญ่ คือ 1) ประเด็นในเชิงวิชาการ ซึ่งมีการปรับปรุงในส่วนเนื้อหาของบทเรียน ที่ยังคงต้องยึดมั่นหลักการของการผังเมืองและมองการพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็น

เป้าหมายสำคัญ แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องให้ตอบรับการเปลี่ยนแปลงที่มีพลวัตมากขึ้น และการปรับปรุงในส่วนองวิธีการเรียนการสอนที่น่าจะเปลี่ยนไปในทิศทางของการเรียนรู้ตลอดชีพ และเปิดกว้างต่อบุคคลทั่วไปมากขึ้น โดยในอนาคตการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยอาจเปลี่ยนเป็นการเก็บหน่วยกิตที่เลือกเวลาเรียนได้ เรียนที่ไหนก็ได้ตามความต้องการแล้วได้ใบรับรอง แล้วสะสมหน่วยกิตให้ครบแล้วต่อยอดเป็นใบปริญญาในอนาคต และ 2) ประเด็นในเชิงวิชาชีพซึ่งการเรียนการสอนด้านการผังเมืองนี้เชื่อมโยงกับการประกอบวิชาชีพโดยตรง โดยจำเป็นต้องทำให้ผู้เรียนมีองค์ความรู้และทักษะเพียงพอสำหรับการเข้าสู่ตลาดวิชาชีพ รวมถึงต้องมีการสร้างเครือข่ายที่สามารถพัฒนาไปสู่ความร่วมมือและนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อศาสตร์และวงการวิชาชีพได้ต่อไป

อภิปรายผลการศึกษา

หากพิจารณาผลการศึกษาในส่วนของการปรับตัวของหลักสูตรด้านการผังเมืองในอนาคตร่วมกับทักษะที่พึงประสงค์ของบัณฑิต จะพบว่า ทักษะที่จำเป็นสำหรับบุคลากรด้านการผังเมืองมีด้วยกันสองส่วนคือ 1) ทักษะที่เกี่ยวข้องกับวิชาการ ซึ่งได้แก่ ทักษะการประยุกต์ความรู้จากทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติ ทักษะการค้นคว้าหาความรู้ใหม่อยู่เสมอ ทักษะทางวิชาการและทักษะการสังเคราะห์องค์ความรู้ผ่านกระบวนการทำงานจริง และ 2) ทักษะที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพ ซึ่งได้แก่ ทักษะการเจรจาและการพูด ทักษะการทำงานเป็นทีมและการประสานงาน ทักษะการจัดการข้อมูล ทักษะทางด้านการคิด และทักษะการสื่อสารสาธารณะ ซึ่งการฝึกฝนทักษะทั้งสองส่วนนี้ในสถาบันการศึกษาด้านการผังเมือง ต้องมีการดำเนินการควบคู่ไปด้วยกัน โดยการปรับตัวของหลักสูตรที่ได้สรุปเป็นประเด็นต่าง ๆ ตามข้างต้นนั้น บางประเด็นก็จะเน้นหนักไปทางวิชาการ บางประเด็นก็จะเน้นหนักไปทางวิชาชีพ แต่โดยภาพรวมจะเป็นการตอบโจทย์ทั้งสองด้าน เพื่อให้สามารถผลิตบุคลากรที่รอบรู้และมีทักษะเชิงวิชาชีพ (Soft Skills) ที่เพียงพอในการเข้าสู่ตลาดวิชาชีพ ทั้งนี้ การปรับให้เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิดยังเป็นโอกาสสำคัญที่ทำให้ผู้ประกอบวิชาชีพที่จบการศึกษาไปแล้วยังสามารถเพิ่มพูนองค์ความรู้และทักษะเพิ่มเติม ในสถานการณ์ที่การเปลี่ยนแปลงของโลกเป็นพลวัตมากขึ้นด้วย (ภาพ 1)

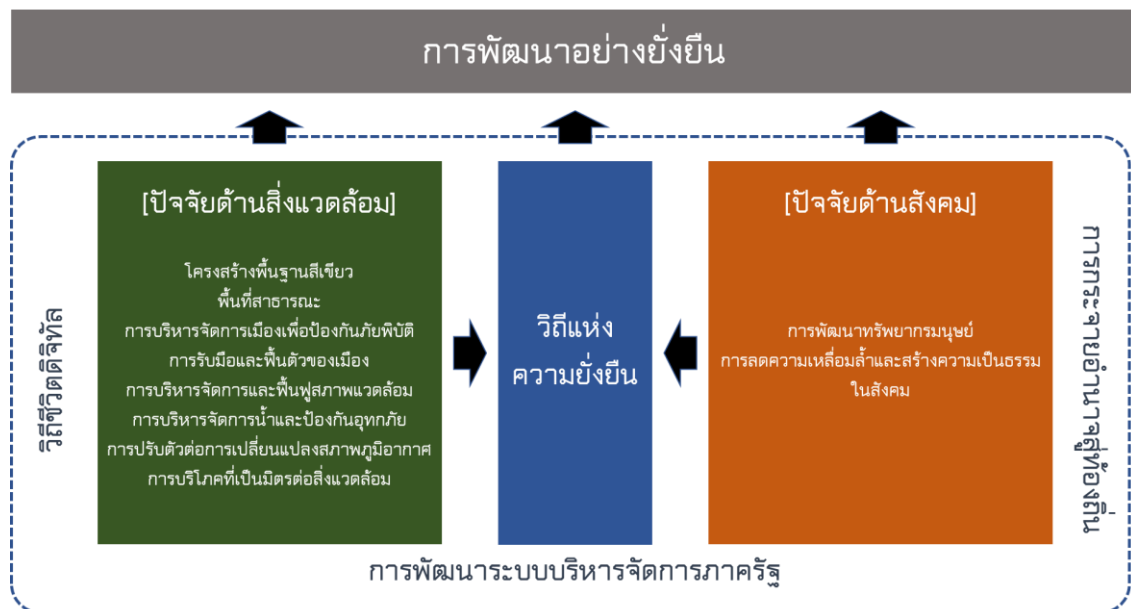
ภาพ 1 ความสัมพันธ์ของทักษะที่พึงประสงค์ของบัณฑิตและการปรับตัวของหลักสูตรด้านการผังเมืองในอนาคต

(ที่มา: ผู้วิจัย, 2564)

ในขณะที่เมื่อพิจารณาปัจจัยขับเคลื่อนที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการเรียนการสอนผังเมืองในอนาคต จะพบว่าการพัฒนาอย่างยั่งยืนน่าจะยังเป็นเป้าหมายหลักของการผังเมืองในปัจจุบันต่อไปอีกระยะหนึ่ง โดยสำหรับบริบทการเรียนการสอนของประเทศไทยนั้น พบว่าปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม และปัจจัยด้านสังคมจำนวนมากจะเป็นประเด็นที่จะครอบคลุมเนื้อหาของเนื้อหาการเรียนการสอน เนื่องจากจะส่งผลต่อวิถีแห่งความยั่งยืน ซึ่งสัมพันธ์โดยตรงกับเป้าหมายหลัก กล่าวคือ การพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

นอกเหนือจากปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมและด้านสังคมแล้ว ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่เป็นบริบทแวดล้อมที่จะเปลี่ยนการเรียนการสอนทั้งในมิติของวิชาการและการส่งเสริมทักษะทางวิชาชีพ ได้แก่ วิถีชีวิตดิจิทัล ซึ่งจะทำให้การเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการผังเมืองที่ขอบเขตที่กว้างขวางขึ้นและหลากหลายขึ้น มีความสะดวกในการเข้าถึงข้อมูล มีการเชื่อมโยงข้อมูลแบบสหสาขา และการแลกเปลี่ยนข้อมูลแบบ Big Data สามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้ดีและรวดเร็วยิ่งขึ้น ทำให้การเรียนการสอนต้องปรับให้กว้างขึ้นเพื่อให้มีความเข้าใจและมีทักษะในการจัดการเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่กำลังเข้ามามีบทบาทกับการประกอบวิชาชีพ นอกจากนี้ วิถีชีวิตดิจิทัลยังเอื้อให้การเรียนรู้ตลอดชีวิตเกิดขึ้นจริงได้ง่ายขึ้นอีกด้วย เพราะจะทำให้ข้อจำกัดทางด้านเวลาและสถานที่หมดไป

นอกจากนี้ยังมีปัจจัยแวดล้อมที่สำคัญอย่างมาก กล่าวคือ การพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐ และการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ซึ่งน่าจะส่งผลต่อการประกอบวิชาชีพของบุคลากรด้านการผังเมืองค่อนข้างมากในอนาคต เนื่องจากงานด้านการผังเมืองภาครัฐมีบทบาทอยู่มากในการขับเคลื่อนประเด็นต่าง ๆ ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น ดังนั้น ปัจจัยทั้งสองจึงมีผลต่อการประกอบวิชาชีพด้านการผังเมืองทั้งในมิติของรูปแบบการปฏิบัติงาน พื้นที่ และปริมาณงาน การเรียนการสอนจึงต้องปรับตามปัจจัยแวดล้อมดังกล่าวให้ทันเพื่อให้สามารถตอบโจทย์ของสังคมไทยในอนาคต รวมถึงต้องมีการปลูกฝังหลักการที่ถูกต้องแก่ผู้เรียนให้เกิดเพื่อประโยชน์สูงสุดและทำให้เกิดความเป็นธรรมในสังคมด้วย

ภาพ 2 ความสัมพันธ์ของปัจจัยขับเคลื่อนต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการปรับตัวของหลักสูตรด้านการผังเมืองในอนาคต
(ที่มา: ผู้วิจัย, 2564)

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

กล่าวโดยสรุป คือวิชาชีพด้านการผังเมือง เป็นวิชาชีพที่ข้องเกี่ยวกับหลายภาคส่วนของสังคม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่บุคลากรด้านการผังเมืองต้องมีองค์ความรู้ที่ครอบคลุมและทักษะในเชิงวิชาชีพที่หลากหลาย โดยในส่วนขององค์ความรู้ ต้องการความรู้ที่เป็นองค์รวม รู้รอบ สามารถเชื่อมโยงประเด็นในมิติต่าง ๆ เช่น สังคม เทคโนโลยี เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม การเมือง ฯลฯ

เข้าด้วยกันได้ โดยมีเป้าหมายสำคัญร่วมกันอยู่ที่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ในขณะเดียวกันก็ต้องการองค์ความรู้แบบรู้ลึกในประเด็นสำคัญต่าง ๆ เช่น การจัดการภัยพิบัติ การรับมือและฟื้นตัวของเมือง ฯลฯ ไปพร้อม ๆ กันด้วย เนื่องจากต้องใช้ความรู้เฉพาะทางในสร้างผลลัพธ์ที่เป็นการวางแผนและออกแบบกายภาพที่ส่งผลต่อการใช้ชีวิตของคนส่วนใหญ่ในสังคม ในส่วนของทักษะเชิงวิชาชีพก็ต้องการทักษะที่หลากหลาย เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการเจรจา การพูด การทำงานเป็นทีม การประสานงาน และการสื่อสารสาธารณะ ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นอยู่แล้วในการประกอบวิชาชีพที่ทราบกันอยู่ในปัจจุบัน แต่ในอนาคตบุคลากรด้านการผังเมืองยังจำเป็นต้องมีทักษะการสังเคราะห์องค์ความรู้ผ่านกระบวนการทำงาน และการค้นคว้าหาความรู้ใหม่ ภายใต้ทัศนคติที่เปิดกว้าง พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เนื่องจากเมืองมีการปรับเปลี่ยนแบบเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลา

เมื่อพิจารณาปัจจัยขับเคลื่อนที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการเรียนการสอนด้านการผังเมืองในอนาคต จะพบว่า นอกจากประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สิ่งแวดล้อม และวิถีชีวิตของคนแล้ว ยังมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยี ได้แก่ วิถีชีวิตดิจิทัล ที่กล่าวถึงการใช้เทคโนโลยีในชีวิตประจำวัน ซึ่งส่งผลทั้งในส่วนของเนื้อหาของการเรียนการสอนที่ต้องปรับเปลี่ยนเพื่อฝึกให้บุคลากรด้านการผังเมืองสามารถใช้งานเทคโนโลยีได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยังคงเป็นปัจจัยที่เปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอนให้เป็นแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้เร็วขึ้น และได้ประโยชน์เป็นวงกว้างกว่าเดิมที่มีจำกัดไว้เพียงแต่ผู้ศึกษาที่อยู่ภายในมหาวิทยาลัย จึงเป็นที่น่าสนใจว่า ดิจิทัลจะมีบทบาทมากขึ้นในอนาคตในการกำกับกำกับการใช้ชีวิตของผู้คนในรูปแบบต่าง ๆ ที่แตกต่างจากในปัจจุบันอย่างไรบ้าง และงานในด้านการผังเมืองจะต้องมีการปรับเปลี่ยนไปเช่นไรในอนาคต

ในขณะที่ภายใต้บริบทของประเทศไทยนั้น การพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐและการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ก็เป็นปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการเรียนการสอนมากอีกประการหนึ่ง เนื่องจากวิชาชีพด้านการผังเมืองมีส่วนที่อิงกับอำนาจรัฐ และรัฐต้องเป็นภาคส่วนหลักที่สำคัญในการขับเคลื่อนประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นการสร้างเครือข่ายของหลักสูตรกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องก็เป็นประเด็นที่น่าสนใจสำหรับการปรับตัวของหลักสูตร โดยการทำงานร่วมกัน นอกจากจะทำให้ผู้เรียนรู้เกิดความเข้าใจในกระบวนการคิด กระบวนการทำงานแล้ว ยังสามารถฝึกฝนทักษะที่จำเป็นในการประกอบวิชาชีพของผู้ศึกษาได้อีกด้วย และการกระจายอำนาจ หากเกิดขึ้นจริงยังเปิดโอกาสให้เกิดงานจำนวนมากซึ่งต้องการผู้ประกอบวิชาชีพเข้าไปทำงานในระดับท้องถิ่นได้อีก

การปรับทิศทางของการเรียนการสอนด้านการผังเมืองให้เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงเป็นเรื่องสำคัญ เนื่องจากเนื้อหาและประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเมืองมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาอย่างเป็นพลวัต จึงควรส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทัศนคติในการค้นหาความรู้ใหม่และเปิดกว้าง ซึ่งจะทำให้บุคลากรด้านการผังเมืองสามารถเพิ่มพูนความรู้ได้ตามต้องการ ในขณะเดียวกันการเรียนการสอนที่แต่เดิมจำกัดอยู่ในสถาบันการศึกษา ก็จะได้รับเปิดกว้างสู่สังคมเพื่อสร้างความเข้าใจต่อศาสตร์ของการผังเมืองให้แพร่หลายยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม ด้วยข้อจำกัดของการวิจัยในครั้งนี้ จึงเป็นเพียงการรวบรวมความเห็นของผู้เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาเท่านั้น หากต้องการดำเนินการให้การวิเคราะห์ครบถ้วน สมบูรณ์ และรอบด้านมากยิ่งขึ้น จำเป็นต้องมีรวบรวมความคิดเห็นจากผู้ใช้งานบัณฑิต และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ ต่อไป

บรรณานุกรม

- กรมการผังเมือง. (2545). *การผังเมืองในสมัยรัชกาลที่ 9*. กรุงเทพฯ: กรมการผังเมือง.
- ชนิษฐา เทียบจริยาวัฒน์. (2553). *การศึกษาแนวทางการวางและจัดทำผังเมืองเฉพาะใหม่*. สืบค้นเมื่อ 8 เมษายน 2564, จาก http://www.thapra.lib.su.ac.th/objects/thesis/fulltext/thapra/Kanittha_Tiebjariyawat/fulltext.pdf
- CITY CRACKER. (2563). *URBAN RESILIENCE เมืองยืดหยุ่นคืออะไร ทำไมเมืองถึงต้องยืดหยุ่น*. สืบค้นเมื่อ 10 มีนาคม 2564, จาก <https://citycracker.co/city-environment/what-is-urban-resilience/>
- ฉวีวรรณ เฒ่าไพบูลย์. (2554). *การวางแผนเมืองกับการพัฒนาที่อยู่อาศัยร่วมสมัย* (พิมพ์ครั้งที่ 1). ปทุมธานี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นพนนท์ ตาปนานนท์. (2560). *การผังเมืองของประเทศไทย: ปัญหาและการแก้ไข*. สืบค้นเมื่อ 13 เมษายน 2564, จาก <https://www.tuda.or.th/index.php/2018/08/02/000005/>
- บุรินทร์ รุจจนพันธุ์. (2555). *เกณฑ์การแปลความหมาย*. สืบค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2564, จาก <https://www.thaiail.com/blog/burin/4967/>
- ปานปั้น รองทานาม. (2558). *วิวัฒนาการการผังเมืองของประเทศไทย*. สืบค้นเมื่อ 10 เมษายน 2564, จาก <https://www.tci-thaijo.org/index.php/NAJUA/article/view/44791>
- มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. กองแผนนโยบายและแผน. (2561). *ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พ.ศ. 2561-2580*. สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2564, จาก shorturl.asia/sBnmU
- Arup University. (2021). *Cities alive: 100 issues shaping future cities*. Retrieved 2021, March 9, from <https://www.arup.com/perspectives/publications/research/section/cities-alive-100-issues-shaping-future-cities>
- QS TOP UNIVERSITY. (2021). *University and program search*. Retrieved 2021, March 18, from [https://www.topuniversities.com/universities/thailand/bachelors/urban-planning?study_level=\[2,3,5\]&subjects=\[510\]](https://www.topuniversities.com/universities/thailand/bachelors/urban-planning?study_level=[2,3,5]&subjects=[510])